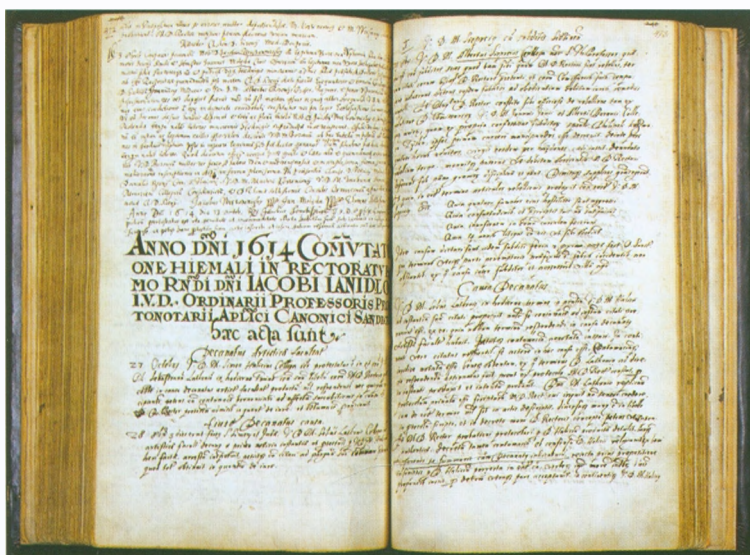

JAKUB JANIDŁO Z BODZENTYNA

(ok. 1570–1619)

Bibl. Jag.

Jakub Janidło, doktor obojga praw, profesor Akademii Krakowskiej i jej rektor oraz podkanclerzy, reformator edukacyjny, ksiądz, kanonik sądecki, urodził się około 1570 roku z ojca Macieja, mieszczanina z Bodzentyna.

W 1578 roku zapisał się na Akademię Krakowską, gdzie podjął studia filozoficzne i prawne pod kierunkiem Sebastiana Petrycego z Pilzna oraz Jana Foksa. W 1594 roku uzyskał stopień magistra atrium, a następnie udał się do Rzymu, by kontynuować studia prawnicze na papieskim uniwersytecie, tzw. Sapienzy, w owym czasie zwycięskiej kontrreformacji, będącej głównym ośrodkiem studiów prawa rzymskiego i kanonicznego w Europie i jedną z najważniejszych uczelni kształcących polityczne i prawne elity Rzeczypospolitej. Sapienza nie tylko gwarantowała solidność wykształcenia, ale dawała też możliwość odbycia praktyki w Trybunale Roty. O wyborze głównie Sapienzy, kosztem innych zagranicznych uniwersytetów, decydował też ogólny klimat intelektualny w Rzeczypospolitej, gdzie obawiano się ujemnego wpływu, jaki na studentów mogli wywierać dysydenci i religijni nowinkarze z innych uniwersytetów. Było to m.in. przyczyną porzucenia przez Batorego projektu utworzenia w Krakowie obok Akademii królewskiego kolegium na wzór paryskiego, z zamiarem sprowadzenia stamtąd teologicznie niepewnych, według kardynała S. Hozjusza, profesorów.

2 czerwca 1598 roku Jakub Janidło otrzymał doktorat obojga praw jednomyślną uchwałą wszystkich profesorów Sapienzy. Dwa miesiące przed promocją, jeszcze jako student, odbył z przyzwolenia rektora Sapienzy, Mucjusza Velliusa, słynną, czterodniową dysputę publiczną w dniach 26–30 marca. Po powrocie do kraju nostryfikował dyplom 11 stycznia 1599 roku w Krakowie i po odbyciu kilku publicznych dysput objął katedrę prawa na Akademii Krakowskiej.

Za czasów Janidły studia prawnicze typu uniwersyteckiego istniały również w Zamościu, na erygowanej przez Jana Zamojskiego w 1600 roku Akademii (prawo na Uniwersytecie w Wilnie powstało dopiero za Władysława IV i szybko podupadło, wegetując do reform Sniadeckiego w XVIII wieku, niemniej ich żywot samodzielny był krótki i przekształciły się one *de facto* w filię Uniwersytetu krakowskiego). Studia prawnicze trwały trzy lata i kończyły się uzyskaniem bakalaureatu, po czym można się było starać o licencjat. Na doktorat *in decretis*, choć możliwy do uzyskania na Wydziale Prawa Akademii Krakowskiej, decydowało się niewielu, wybierając raczej studia zagraniczne.

Od czasu wejścia w życie w 1580 roku nowych statutów Wydziału Prawa posiadał on siedem katedr, a mianowicie 1) Reguł Prawa, 2) Instytucji Prawa Kanonicznego, 3) *Casuum Conscientiae*, zajmującej się traktatami kanonistycznymi omawiającymi zasady prawne stosowane przy administrowaniu sakramentu pokuty, 4) Świętych Kanonów, 5) Procesu Prawa Kościelnego, 6) Starych Praw (*Iura Antiqua*). Siódmą, jedyną niekanonistyczną katedrę reprezentowało prawo rzymskie. Statut z 1580 roku włączał do programu kanonistyki postanowienia polskich synodów prowincjonalnych i diecezjalnych, przepisy partykularne stosowane w polskich sądach kościelnych oraz zasady postępowania jurysdykcji świeckich. Zagadnienia te były przedmiotem wykładów Janidły.

Za czasów Janidły wzorem dla wykładów prawa kanonicznego było wpływowe, opublikowane w 1563 roku dzieło Jana Pawła Lancellotiego z Perugii *Institutiones iuris canonici, quibus ius pontificum, singulari methodo libris quattuor comprehenditur*,

opracowane na wzór *Instytucji* Justyniana. Podstawowym systemem wykładania prawa kanonicznego w Europie od czasów soboru trydenckiego był system polegający na omawianiu i dyskutowaniu poszczególnych rozdziałów *Dekretalów*. System ten przyjął się na Akademii Krakowskiej. W początkach XVII wieku wykłady odbywały się według metody scholastycznej, utwierdzonej wprowadzeniem tzw. reformacji Dobrocieskiego w 1603 roku. Ich podstawą był system egzegezy tekstów kanonicznych uzupełnianych ćwiczeniami (repetycjami). Podstawą sprawdzenia wiedzy i logicznego uzasadnienia bronionych tez była dysputa, krytykowana już od połowy XVI wieku i powodująca stały spadek liczby studentów na tego typu zajęciach.

Zdecydowana większość scholarzy na Wydziale Prawa Akademii Krakowskiej za czasów Janidły była duchownymi bądź też po ukończeniu studiów wstępowali oni w szeregi duchowieństwa, co wiązało się z nadzieją na zdobycie prestiżowej i lukratywnej funkcji w administracji Kościoła katolickiego Rzeczypospolitej Obojga Narodów, szczególnie w sądach biskupich, a także na dworze królewskim.

Janidło wykładał instytucje i proces kanoniczny. Jako biegły praktyk prowadził jednocześnie wielostronną działalność prawniczą, pełniąc funkcję asesora krakowskich sądów kościelnych. W 1603 roku przyjął święcenia kapłańskie i został proboszczem w Gołaczowach. Był zaufanym biskupów krakowskich, Samuela Maciejowskiego i jego bratanka Bernarda, późniejszego kardynała i arcybiskupa gnieźnieńskiego, a także biskupów, Piotra Tylickiego i Marcina Szyszkowskiego. Zarówno Bernard Maciejowski, jak i Szyszkowski należeli do wybitnych absolwentów Sapienzy.

Za namową rektora Mikołaja Dobrocieskiego Janidło napisał podręcznik kanonicznego prawa procesowego, oparty na swoich wykładach, pt. *Processus iudiciarius ad praxim fori spiritualis Regni Poloniae conscriptus*. Podręcznik ten, przejrzyste i logicznie skonstruowany i dostosowany do polskich warunków, doczekał się w krótkim czasie trzech wydań krakowskich (1606, 1619, 1643) i był szeroko stosowany w sądach duchownych. Odnoszono się do niego bardzo często w wykładach na Akademii w XVII i XVIII wieku. Stanowi do dzisiaj cenne źródło historyczne przy badaniu sądów duchownych.

Ogólnie rzecz biorąc, Wydział Prawa, tak jak cała Akademia, znajdował się na początku XVII wieku w stanie kryzysu intelektualnego i organizacyjnego, czemu próbował zaradzić Janidło. Jako profesor prawa bronił w licznych sporach Wszechnicy Krakowskiej. Był jej dwukrotnym rektorem, najpierw w latach 1614–1615, obejmując to stanowisko po swoim koledze z Sapienzy, Andrzeju Schoneusie, oraz ponownie w latach 1618–1619. Bronił interesów Uniwersytetu w jego utarczkach z Towarzystwem Jezusowym, zakładającym na terenie Rzeczypospolitej swoje nowatorskie, oparte na eksperymentalnych i skutecznych metodach nauczania kolegia. Jeździł z ramienia Uniwersytetu na sejmy i sejmiki, przeciwstawiając się próbom utworzenia konkurencyjnego uniwersytetu jezuickiego na gruncie poznańskiej Akademii Lubrańskiego, gimnazjum założonym w 1519 roku przez biskupa Jana Lubrańskiego, która w intelektualnych sporach z różnowiercami obniżyła swój poziom.

W tej sprawie udał się z poselstwem do Rzymu w 1612 roku, broniąc w dykasteriach rzymskich Akademii Krakowskiej i starając się uzyskać dla niej potwierdzenia istniejących przywilejów oraz zapewnienie wyłączności nauczania uniwersyteckiego w Koronie. Papież Paweł V uchylił się od jednoznacznej decyzji, żądając w tej spra-

wie oświadczenia króla Zygmunta III Wazy. Janidło po powrocie do kraju zreferował rzecz królowi, lecz nie uzyskał jednoznacznej deklaracji zadowolającej Uniwersytet, który dla uzyskania dodatkowego poparcia odwołał się, za pośrednictwem Janidły, do Sejmu. Ten w 1613 roku wydał specjalną konstytucję potwierdzającą przywileje Akademii. W rezultacie Akademia storpedowała plany jezuitów i założyła swoją własną nową kolonię poznańską.

W 1618 roku Janidło był przeciwnikiem przyjęcia członków Towarzystwa Jezusowego do uczestnictwa w prawach akademickich, a w 1619 roku zwalczał projekt założenia w Krakowie seminarium jezuickiego, co stanowiło kontynuację długotrwałego sporu zapoczątkowanego organizowaniem przez jezuitę Antonio Possevina kolegium jezuickiego i nowicjatu w latach 1582–1583 przy kościele świętego Szczepana. Possevino nie chciał wprowadzić zrazić sobie władz Akademii i zrezygnował z zakładania dodatkowych szkół w mieście, niemniej protest Akademii wobec nowicjatu był ostry i wpływał z przekonania, że jezuita stopniowo zorganizują swoje bezpłatne, nowoczesne szkolnictwo, przyciągając najlepszych uczniów, gwałtownie zmniejszając liczbę młodzieży w Akademii Krakowskiej i przeciągając do swoich kolegów w Rzeczypospolitej co zdolniejszych jej magistrów i bakałarzy. Sytuacja taka rzeczywiście następowała od końca XVI wieku.

Jako rektor Janidło podjął walkę z rozprężeniem dyscypliny uczelnianej, występując przeciw profesorom zaniedbującym zajęcia, wyręczającym się swoimi zastępcami oraz podejmującym dodatkowe zajęcia poza Uczelnią. Wobec powszechnego upadku szkół parafialnych i konkurencji szkolnictwa jezuickiego stał się orędownikiem krakowskiego gimnazjum powołanego 7 kwietnia 1588 roku z inicjatywy rektora, Marcina Glicjusza z Pilzna. Nowa, prywatna szkoła, wzorowana na podobnych, istniejących już w Niemczech i Austrii, miała być w założeniu oparta na najnowszych zdobyczach organizacyjno-dydaktycznych, przygotować młodzież do studiów uniwersyteckich, likwidować różnicę poziomu między szkołami parafialnymi a Akademią, uporządkować rynek prywatnych korepetycji jej profesorów, a także przeciwstawić się rozwojowi szkół jezuickich. Nadzór naukowy nad szkołą miała sprawować Akademia Krakowska.

Aż do czasów rektoratu Janidły plany te okazały się na wyrost i gimnazjum wegetowało z programem niewiele odbiegającym od programu szkół parafialnych, tracąc uczniów na rzecz doskonale zorganizowanych szkół jezuickich i będąc krytykowane przez niechętnych mu profesorów Akademii obawiających się jego konkurencji, a także utraty prywatnych lekcji. Jako rektor Janidło skoncentrował swój wysiłek na zneutralizowaniu oddziaływania szkolnictwa jezuickiego poprzez radykalną reformę gimnazjum. 27 lutego 1615 roku zwołał senat akademicki w celu przedyskutowania przyszłości szkoły, wymanewrował politycznie zwolenników jej likwidacji i zainspirował uchwałę o powierzeniu w niej wykładów młodym i zdolnym magistrów oraz doktorom Wydziału Filozoficznego, jednocześnie zwalniając ich na okres dwóch lat od wykładów publicznych na Uniwersytecie. Nauczycieli tych za uczciwą i nienaganną pracę w szkole miano powoływać w skład Kolegium Mniejszego. Wprowadzono w szkole trzy klasy: gramatyki, poetyki i dialektyki, zredukowano liczbę godzin greki, a profesorów z ośmiu do trzech, każdy prowadzący swoją klasę. Sąd rektorski miał karać grzywną profesorów zaniedbujących obowiązki.

Po utworzeniu wieczystej fundacji na rzecz gimnazjum przez Bartłomieja Nowodworskiego, opartej na dwóch zapisach z 1617 i 1619 roku, jego wykonawcą ustanowiono prowizora (tzw. *provisor Novodvorscianus*). W założeniu miało to być stanowisko o dużym prestiżu, obejmowane każdorazowo przez znanego teologa lub jurystę, podległe rektorowi Akademii i jej kanclerzowi, którym był z urzędu biskup krakowski. Na wyraźne życzenie fundatora Janidło został pierwszym prowizorem w 1617 roku z pensją 72 złp. i pełnił tę funkcję do swojej śmierci w 1619 roku. Do jego obowiązków należał właściwy dobór nauczycieli, nadzorowanie ich pracy, układanie co pół roku programu nauczania, organizowanie dwa razy w roku egzaminów do klas wyższych, składanie wizyt w każdej klasie dwa razy w tygodniu, a także składanie rektorowi okresowych sprawozdań ze swojej pracy i rozliczeń finansowych. Do pomocy przydzielono Janidłu zastępców kontrolowanych przez rektora i czterech dziekanów. Ponieważ intencją Nowodworskiego było dostarczanie przez szkołę rzetelnych podstaw wiedzy do studiów w Akademii, sporządził on wraz z Janidłą nowy program nauczania, tzw. *ordinatio scholarum*, z godzinami nauki oraz rozpisaniem czasu ćwiczeń, wypoczynku, zabaw i deklamacji. Wydrukowano go i rozwieszono na drzwiach krakowskich kościołów.

Pierwsze potrzeby gimnazjum Janidło jako „czynny, a całę dozorny prowizor” pokrył z własnych dochodów, gdyż fundacja nimi jeszcze nie dysponowała. Jako pierwszy prowizor Janidło dokonał inwestycji pieniędzy z fundacji Nowodworskiego w 1618 roku. 8 tys. złp. ulokował na dobrach Słupiec i Szczębrzusz, co dawało rocznie 360 złp. dochodu. Pozostałą część zapisu umieścił na dobrach Nasiechowice i w roku 1619 „uruchomił obie fundacje”. Na wyraźne życzenie Bartłomieja Nowodworskiego Jakub Janidło zaprowadził specjalną księgę *metrica Novodvorsciana*, w której zapisywano najważniejsze wydarzenia z życia szkoły, jej wydatki, nazwiska profesorów i alumnów. Została ona doprowadzona do 1777 roku. W 1619 roku Janidło wprowadził po raz pierwszy pomocników nauczycieli, opłacanych ze składek uczniowskich, tzw. *collecta*.

Janidło pozostawał w bliskich stosunkach z Gabrielem Prewencym, słuchaczem a następnie bakałarzem Akademii Krakowskiej, edukatorem dzieci Zygmunta III i Władysława IV Wazów. Nobilitowany przez tego ostatniego, został jego sekretarzem i pod wpływem Janidły przeznaczył w testamencie na rzecz szkoły w 1630 roku sumę 50 tys. złp. W roku 1616 Janidło ustanowił stypendium swojego imienia dla dwu studentów Akademii Krakowskiej pochodzących z Bodzentyna. W testamencie przeznaczył legatem 500 złp. na fundację altarii, zwanej „janidłowską”, w swym rodzinnym mieście. Przeprowadził restaurację kościoła w swoim probostwie w Gołaczowach w 1616 roku.

Zmarł 31 grudnia 1619 roku w Krakowie. Pochowany został, zgodnie ze swoim życzeniem, w katedrze krakowskiej, najprawdopodobniej w kaplicy Szafrńskiego. W 1620 roku w drukarni M. Horteriniego w Krakowie wydano mowę pogrzebową na zgon Jakuba Janidły zatytułowaną *Epicoedium in Obitum Admodum Reverendi D. Patris Iacobi Ianidlo, I.V.D. & Professoris Canonici Sandecen...* Uczniowie klasy poetyki szkoły Nowodworskiego uczcili jego pamięć zbiorowym tomikiem wierszy. Franciszek Janidło, jeden z braci Jakuba, był gwardianem bernardynów w Opatowie.

Bibliografia

- Bartel W.M., *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego przed reformą kółtąjowską*, „Krakowskie Studia Prawnicze”, 1970, t. III, s. 175–192.
- Barycz H., *Historia Szkół Nowodworskich od założenia do reformy H. Kółtąja (1588–1777)*, Kraków 1939–1947, s. 49, 50, 73.
- Barycz H., *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935.
- Barycz H., *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*, Kraków 1938, s. 227, 232–238, 241–242.
- Bąk J., *Semper in Altum: z dziejów Szkół Nowodworskich*, Wyd. Literackie, Kraków 1976, s. 15–31, 37, 53, 207.
- Bieniarzówna J., *Jakub Janidło z Bodzentyna*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, s. 512.
- Bieniarzówna J., *Ksiądz Jakub Janidło – wybitny przedstawiciel profesury krakowskiej XVII stulecia*, „Folia Historica Cracoviensia”, 1989, 1, s. 7–32.
- Leniek J., *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum Św. Anny w Krakowie*, Kraków 1888, s. 7.
- Morawski K., *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900.
- Sołtykowicz J., *O stanie Akademii Krakowskiej*, Kraków 1810, s. 392–572.
- Urban W., *Akademia Krakowska w dobie reformacji i wczesnej kontrreformacji (1549–1632)*, w: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, Kraków 1964, t. I, s. 268 i n.
- Volumina Legum* (wyd. Ohryzki), t. III, s. 83.
- Wilemska E., *Jakub Janidło*, w: *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1997, t. VII, s. 964–965.

